



หนี้สงสัยจะสูญ และหนี้สูญ

Doubtful Accounts and Bad Debt

รติพร มีชัย¹ศุภกิจ พาณิชยกุล²

ในยุคปัจจุบันมีการเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ การค้า และเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง ธุรกิจต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นธุรกิจ การให้บริการ ธุรกิจการซื้อขายสินค้า แม้กระทั่งธุรกิจผลิต สินค้า มีการแข่งขันทางธุรกิจเพื่อให้ได้มาซึ่งกำไร ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของภาวะเศรษฐกิจทำให้ความสามารถในการซื้อของผู้บริโภคเปลี่ยนแปลงไปทั้งในด้านบวกและด้านลบ ธุรกิจต่างๆ จึงมีการวางแผนกลยุทธ์เพื่อแย่งชิงส่วนแบ่งทางการตลาดจากนักธุรกิจอื่นๆ ที่ทำธุรกิจประเภทเดียวกัน สำหรับการดำเนินธุรกิจในปัจจุบันเพื่อให้ได้เปรียบทางการแข่งขันท่ามกลางความผันแปรที่เปลี่ยนแปลงไปในการดำเนินธุรกิจจึงมีทั้งการซื้อขายสินค้าเป็นเงินเชื่อและเป็นเงินสด รวมทั้งการให้ส่วนลดต่างๆ สำหรับการขายสินค้าเป็นเงินเชื่อ นั้น อาจจะทำให้เกิดปัญหาในเรื่องของการรับชำระหนี้จากลูกหนี้การค้า ถึงแม้ว่าโดยส่วนใหญ่แล้วลูกหนี้จะชำระหนี้ค่าสินค้าตามระยะเวลาที่กำหนด แต่ในความเป็นจริงอาจจะมีลูกหนี้บางรายไม่ยอมชำระหนี้ ซึ่งกิจการไม่สามารถระบุได้ว่าจะมีลูกหนี้รายใดไม่ยอมชำระหนี้จนกว่าจะถึงกำหนดชำระหนี้แต่อย่างไรก็ตามกิจการยังจำเป็นต้องขายสินค้าเป็นเงินเชื่อเพราะส่งผลให้ยอดขายหรือรายได้เพิ่มขึ้นอันส่งผลทำให้กำไรเพิ่มขึ้นตามมาอีกด้วย ถึงแม้ว่าจะมีลูกหนี้บางรายไม่ยอมชำระหนี้ก็ตามนอกจากนั้น จากการศึกษางานวิจัยของ ชลลดา เหมะธูลิน (2561 : 51) พบว่า ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านประชากรศาสตร์ คือ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์ในการทำงาน ส่งผลต่อปัญหาในการจัดทำบัญชีวิสาหกิจชุมชนที่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 สำหรับสภาพปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำบัญชีของกลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์สินค้า OTOP ประเภทจักสาน ในจังหวัดอุดรธานี

พบว่ามีปัญหาด้านเครื่องมือในการปฏิบัติงานมาก ($\bar{X}=4.03$) จัดอยู่ในเกณฑ์มาก เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า มีปัญหาในการเปรียบเทียบข้อมูลย้อนหลังมากที่สุด รองลงมา คือการบันทึกรายการ รวดเร็ว ถูกต้อง ครบถ้วน และแม่นยำ และน้อยที่สุดคือความปลอดภัยในการเข้าใช้งานการจัดทำบัญชี ในบทความนี้จะนำเสนอในเรื่อง “หนี้สงสัยจะสูญ และหนี้สูญ” ตามลำดับต่อไปนี้

มาตรฐานการบัญชี ฉบับที่ 101 เรื่อง หนี้สงสัยจะสูญและหนี้สูญ ได้ให้ความหมายโดยเฉพาะไว้ ดังนี้

ลูกหนี้การค้า (Accounts Receivable)

หมายถึง ลูกหนี้ที่เกิดจากการดำเนินการค้า ตามปกติของธุรกิจ และจะมีชื่อบัญชีแตกต่างกันตามประเภทธุรกิจ เช่น ธุรกิจธนาคารพาณิชย์ หมายถึง บัญชีระหว่างธนาคารที่มีดอกเบี้ย เงินให้สินเชื่อและดอกเบี้ยค้างรับ กิจการประกันภัย หมายถึง บัญชีเบี้ยประกันภัยค้างรับ เงินค้างรับเกี่ยวกับการประกันต่อ และเงินให้กู้ยืม

ลูกหนี้อื่น (Other Receivable)

หมายถึง ลูกหนี้ที่ไม่ได้เกิดจากการดำเนินการค้าตามปกติของธุรกิจ เช่น

- ลูกหนี้และเงินให้กู้ยืมแก่กรรมการและลูกจ้าง
- เงินให้กู้ยืมแก่บริษัทในเครือและบริษัทร่วม
- รายได้อื่นค้างรับ

หนี้สูญ (Bad Debt)

หมายถึง ลูกหนี้ที่ติดตามทวงถามจนถึงที่สุดแล้ว แต่ไม่ได้รับชำระหนี้และได้ตัดจำหน่ายออกจากบัญชี

หนี้สงสัยจะสูญ (Doubtful Accounts)

หมายถึง ลูกหนี้ที่คาดว่าจะเรียกเก็บเงินไม่ได้ และถือเป็นค่าใช้จ่ายของรอบระยะเวลาบัญชีนั้น

^{1,2}อาจารย์ประจำสาขาบัญชี วิทยาลัยสันตพล

ค่าเผื่อหนี้สูญ (Allowance for Bad Debt) หรือ ค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญ (Allowance for Doubtful Accounts)

หมายถึง จำนวนที่กันไว้สำหรับลูกหนี้ที่คาดว่าจะเก็บเงินไม่ได้ และถือเป็นบัญชีปรับมูลค่าที่ตั้งขึ้นเพื่อแสดงเป็นรายการหักจากบัญชีลูกหนี้ในงบการเงินเพื่อให้คงเหลือเป็นมูลค่าสุทธิของลูกหนี้ที่คาดว่าจะเก็บได้

การบันทึกบัญชีลูกหนี้ที่เก็บเงินไม่ได้

ลูกหนี้การค้าเป็นลูกหนี้ที่เกิดจากการดำเนินงานตามปกติของกิจการ เช่น การขายสินค้าหรือการให้บริการเป็นเงินเชื่อซึ่งกิจการยังไม่ได้รับเงิน ส่วนลูกหนี้อื่น ๆ เป็นลูกหนี้ที่ไม่ได้เกิดจากการดำเนินงานโดยปกติของกิจการ เช่น การให้พนักงานหรือกรรมการบริษัทกู้ยืมเงิน ดังนั้นเมื่อมีการขายสินค้าหรือให้บริการเป็นเงินเชื่อตามปกติของกิจการ กิจการก็จะบันทึกไว้ในบัญชีลูกหนี้การค้า โดยอาจจะมีการกำหนดระยะเวลาในการชำระหนี้ เช่น 30 วัน หรือ 60 วัน หรือตามเงื่อนไขอื่นที่มีการตกลงกันระหว่างผู้ซื้อและผู้ขาย และเมื่อครบกำหนดชำระหนี้จากลูกหนี้กิจการจะบันทึกรับเงินสด และเครดิตบัญชีลูกหนี้การค้า ออกจากบัญชี แต่ทั้งนี้ในบางกรณีพบว่ามีลูกหนี้บางรายไม่ยอมชำระหนี้ตามกำหนดเวลาถึงแม้ว่ากิจการจะได้ดำเนินการติดตามทวงถามจนถึงที่สุดแล้วก็ตาม ดังนั้นจึงทำให้บัญชีลูกหนี้การค้า แสดงมูลค่าในงบแสดงฐานะทางการเงินมีจำนวนสูงกว่าที่เป็นจริง

เยาวรักษ์ สุขวิบูลย์ (2559) การบันทึกบัญชีลูกหนี้ที่เก็บเงินไม่ได้ มีวิธีปฏิบัติทั่วไป 2 วิธี คือ

1. ไม่บันทึกรายการจนกว่าในรอบระยะเวลาบัญชีที่มีหนี้สูญจริง จึงบันทึกบัญชีเป็นผลเสียหายในรอบระยะเวลาบัญชีนั้น โดยเดบิตหนี้สูญ ซึ่งเป็นบัญชีค่าใช้จ่ายและเครดิตบัญชีลูกหนี้ วิธีนี้เรียกว่า “วิธีตัดจำหน่ายโดยตรง” (Direct Write-off Method)
2. ประเมินจำนวนหนี้ที่คาดว่าจะเก็บเงินไม่ได้โดยคำนวณจากยอดขายหรือยอดลูกหนี้ แล้วบันทึกจำนวนที่ประมาณขึ้นนั้น โดยเดบิตบัญชีหนี้สงสัยจะสูญ ซึ่งเป็นค่าใช้จ่าย และเครดิตบัญชีปรับมูลค่าลูกหนี้ คือบัญชีค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญ รายงานนี้ทำในรอบระยะเวลาบัญชีที่บันทึกการขาย วิธีนี้เรียกว่า “วิธีการตั้งค่าเผื่อ”

ดังนั้นการบันทึกบัญชีลูกหนี้ที่เก็บเงินไม่ได้ มีวิธีปฏิบัติ 2 วิธี สำหรับวิธีการตัดจำหน่ายโดยตรงนั้นเป็นวิธีที่ง่าย และสะดวก สอดคล้องกับการปฏิบัติทางภาษี แต่วิธีนี้ไม่เป็นที่ยอมรับเนื่องจากมีข้อบกพร่องที่ไม่เป็นไปตามหลักการเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายกับรายได้ของรอบระยะเวลาบัญชี และมูลค่าของลูกหนี้ที่แสดงอยู่ในงบแสดงฐานะทางการเงิน ไม่ได้อยู่ในมูลค่าที่คาดว่าจะได้รับจริง เว้นแต่ในกรณีหนี้ที่คาดว่าจะเก็บเงินไม่ได้มีจำนวนที่ไม่มีนัยสำคัญ สำหรับวิธีการตั้งค่าเผื่อ วิธีนี้เป็นไปตามหลักการบัญชีมีการประมาณลูกหนี้ที่คาดว่าจะเก็บเงินไม่ได้ และบันทึกเป็นค่าใช้จ่ายในรอบระยะเวลาเดียวกันกับรายได้ที่เกิดขึ้น ซึ่งทำให้มีการเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายกับรายได้ของรอบระยะเวลาบัญชีเดียวกันอย่างเหมาะสม ซึ่งจะทำให้บัญชีลูกหนี้ในงบการเงินแสดงมูลค่าใกล้เคียงกับความเป็นจริงด้วยการปรับมูลค่าด้วยบัญชีค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญ อย่างไรก็ตามวิธีนี้ต้องมีการประมาณหนี้สงสัยจะสูญขึ้น ซึ่งการประมาณนั้นสามารถทำได้โดยอาศัยประสบการณ์จากอดีตที่ผ่านมา สภาพแวดล้อมด้านการตลาด และสภาพทางเศรษฐกิจ รวมทั้งการวิเคราะห์จำนวนลูกหนี้ที่ค้างชำระของกิจการ ประกอบการประมาณการดังกล่าว

วิธีการประมาณหนี้สงสัยจะสูญ (Estimating a Doubtful Accounts)

มาตรฐานการบัญชีฉบับที่ 101 เรื่อง หนี้สงสัยจะสูญและหนี้สูญ วิธีการประมาณหนี้สงสัยจะสูญ มีดังนี้

1. วิธีร้อยละจากยอดขาย (Percentage of sale approach) วิธีนี้จะต้องวิเคราะห์จากประสบการณ์ที่ผ่านมาเกี่ยวกับลูกหนี้ที่เก็บเงินไม่ได้เทียบเป็นอัตราส่วนกับยอดขาย คือ
 - 1.1 คำนวณเป็นร้อยละของยอดขายรวม โดยถือว่าการขายเป็นรายการที่ก่อให้เกิดลูกหนี้และอัตราส่วนของการขายสัมพันธ์กับจำนวนหนี้ที่เก็บเงินไม่ได้
 - 1.2 คำนวณเป็นร้อยละของยอดขายเชื่อ โดยถือว่าการขายเชื่อสัมพันธ์โดยตรงกับลูกหนี้ส่วนการขายเงินสดไม่ก่อให้เกิดลูกหนี้อย่างไร
2. คำนวณเป็นร้อยละของยอดลูกหนี้โดยวิเคราะห์จากประสบการณ์ที่ผ่านมา กิจการจะสามารถ

ประมาณอัตราร้อยละของลูกหนี้ที่คาดว่าจะเก็บเงินไม่ได้ต่อยอดลูกหนี้ที่ค้างค้างอยู่ได้ดังนี้

2.1 คำนวณเป็นร้อยละของยอดลูกหนี้ โดยถือว่าอัตราส่วนของจำนวนหนี้สงสัยจะสูญสำหรับลูกหนี้ทั้งหมดจะคงที่

2.2 คำนวณโดยจัดกลุ่มลูกหนี้จำแนกตามอายุของลูกหนี้ที่ค้างชำระ กลุ่มลูกหนี้ที่ค้างชำระนานจะนำมาคำนวณหาจำนวนหนี้สงสัยจะสูญด้วยอัตราร้อยละที่สูงกว่าลูกหนี้ที่เริ่มค้างชำระเกินกำหนด โดยถือว่าลูกหนี้ที่ค้างชำระนานจะมีโอกาสไม่ชำระหนี้มากกว่าลูกหนี้ที่เริ่มเกิดขึ้น

3. คำนวณโดยพิจารณาลูกหนี้แต่ละราย และจะรวมเฉพาะรายที่คาดว่าจะเรียกเก็บเงินไม่ได้เท่านั้น เป็นหนี้สงสัยจะสูญ วิธีนี้อาจจะทำยากในทางธุรกิจที่มีลูกหนี้จำนวนมาก

ดังนั้นวิธีการประมาณหนี้สงสัยจะสูญสามารถประมาณได้จากร้อยละของยอดขายและร้อยละของยอดลูกหนี้ หากประมาณจากร้อยละของยอดขายสามารถใช้ยอดขายรวมหรือยอดขายเชื่อ โดยนำอัตราร้อยละที่คาดว่าจะเก็บเงินไม่ได้คูณกับยอดขายนั้นๆ และบันทึกบัญชีเท่ากับจำนวนที่คำนวณได้โดยไม่ต้องคำนึงถึงยอดคงเหลือก่อนปรับปรุงของบัญชีค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญที่มีอยู่ในบัญชี

ส่วนการประมาณหนี้สงสัยจะสูญจากร้อยละของยอดลูกหนี้ซึ่งเป็นยอดลูกหนี้คงเหลือ ณ วันสิ้นปี ตามวิธีนี้จะใช้ยอดลูกหนี้เป็นเกณฑ์โดยหาอัตราร้อยละของจำนวนลูกหนี้ทั้งหมดหรือใช้วิธีการจำแนกอายุของลูกหนี้แต่ละราย และจำนวนค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญที่คำนวณได้จะนำไปหักจากบัญชีลูกหนี้ในงบแสดงฐานะทางการเงิน วิธีนี้ต้องคำนึงถึงบัญชีค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญที่มีอยู่ในบัญชีก่อนทำการบันทึกบัญชีต้องหักด้วยยอดคงเหลือก่อนปรับปรุงของบัญชีค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญ

การตัดจำหน่ายหนี้สูญ (Write-off)

ปัญญา อิศระรวาณิช และ สุณีรัตน์ วุฒิจินดานนท์ (2559) เมื่อมีหลักฐานแน่นอนว่าลูกหนี้รายใดไม่ชำระหนี้กิจการจะต้องตัดจำหน่ายลูกหนี้รายนั้นเป็นหนี้สูญ การบันทึกการตัดจำหน่าย มี 2 ลักษณะ ขึ้นอยู่กับว่าค่าใช้จ่าย

หนี้สูญนั้น สามารถถือเป็นรายจ่ายทางภาษีของกิจการได้หรือไม่ การจะถือเป็นรายจ่ายทางภาษีกิจการควรมีหลักฐานการติดตามทวงถามจนถึงที่สุดแต่ไม่สามารถบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้ หรือลูกหนี้ถูกศาลตัดสินให้ล้มละลาย ลูกหนี้เสียชีวิต หรือลูกหนี้หายสาบสูญ ซึ่งตรงตามหลักเกณฑ์และวิธีการเงื่อนไขที่กรมสรรพากรกำหนดตามกฎกระทรวงฉบับที่ 186 (พ.ศ.2534) แต่หากไม่ตรงตามหลักเกณฑ์ดังกล่าวกิจการก็สามารถตัดหนี้สูญได้ เพื่อไม่ให้ยอดลูกหนี้ค้างเกินความจริงที่จะเรียกเก็บได้ เรียกว่าการตัดหนี้สูญทางบัญชี

ดังนั้นในการบันทึกบัญชีเพื่อตัดจำหน่ายหนี้สูญจึงพิจารณาได้เป็น 2 กรณี คือ

1. การตัดจำหน่ายลูกหนี้เป็นหนี้สูญเป็นไปตามกฎหมายภาษีอากร ซึ่งหนี้สูญจำนวนดังกล่าวถือเป็นค่าใช้จ่ายได้ในการคำนวณกำไร(ขาดทุน) เพื่อเสียภาษีอากรเมื่อมีการตัดจำหน่ายลูกหนี้เป็นหนี้สูญจะเดบิตหนี้สูญ และเครดิตลูกหนี้ และบันทึกโอนบัญชีค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญออกจากบัญชีเท่ากับบัญชีลูกหนี้ที่ตัดเป็นหนี้สูญ และเครดิตบัญชีหนี้สงสัยจะสูญ

2. การตัดจำหน่ายลูกหนี้เป็นหนี้สูญเป็นเพียงรายการทางบัญชีหรือไม่เป็นไปตามกฎหมายภาษีอากรตามวิธีจะเดบิตบัญชีค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญ และเครดิตลูกหนี้ ซึ่งการตัดหนี้สูญทั้ง 2 วิธีนี้ บัญชีค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญ และบัญชีลูกหนี้จะลดลงเท่ากับจำนวนที่ตัดเป็นหนี้สูญ

หนี้สูญได้รับคืน (Bad debt recovery)

ปิติพัฒน์ ฉัตรอัครพัฒน์ (2549) หนี้สูญได้รับคืนถือเป็นรายได้อื่นๆ หรือรายได้เบ็ดเตล็ด สำหรับรอบระยะเวลาบัญชีที่เกิดรายการวิธีการทางบัญชีสำหรับหนี้สูญได้รับคืนจะมีแนวปฏิบัติต่อเนื่องจากเกณฑ์การตัดจำหน่ายหนี้สูญ

มาตรฐานการบัญชีฉบับที่ 101 เรื่อง หนี้สงสัยจะสูญและหนี้สูญ หนี้สูญได้รับคืนในบางรอบระยะเวลาบัญชี กิจการอาจจะได้รับชำระหนี้จากลูกหนี้ที่ได้จำหน่ายเป็นหนี้สูญไปแล้ววิธีการบัญชีอาจจะทำได้โดยการถือเอาเงินที่ได้รับเป็นรายได้อื่นๆ หรือนำไปเพิ่มบัญชีค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญ ผู้สนับสนุนวิธีแรกให้เหตุผลว่า เมื่อกิจการได้จำหน่ายลูกหนี้รายใดเป็นหนี้สูญแล้ว ก็ถือว่าความสัมพันธ์กับลูกหนี้

รายนั้นก็สิ้นสุดลง และกระบวนการเกี่ยวเนื่องกับการขาย และการชำระเงินครบถ้วนแล้วสำหรับลูกหนี้รายนั้น หากมีการชำระเงินภายหลังถือว่าเป็นการได้รับเงินโดยไม่ได้คาดหวังไว้ จึงถือเป็นรายได้อื่นๆ

ผู้สนับสนุนวิธีที่ 2 เห็นว่า ถ้าหากลูกหนี้ที่จำหน่ายเป็นหนี้สูญแล้วชำระหนี้ให้กิจการการลงบัญชีกลับรายการเดิมโดยตั้งบัญชีลูกหนี้รายนั้นขึ้นมาใหม่ และเพิ่มบัญชีค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญ ด้วยจำนวนเดียวกันโดยถือเสมือนว่าไม่เคยจำหน่ายลูกหนี้รายนั้นเป็นหนี้สูญมาก่อน และลงรายการชำระเงินที่ได้รับนั้นเป็นการชำระหนี้ตามปกติ

ในกรณีที่มีการตัดหนี้สูญเป็นไปตามเกณฑ์กฎหมายภาษีอากร การลงรายการหนี้สูญได้รับคืนคือ

1. เดบิตลูกหนี้ขึ้นมาใหม่ และเครดิตหนี้สูญได้รับคืน ซึ่งถือเป็นรายได้อื่นๆ

2. ลงบัญชีรับเงินสด และเครดิตบัญชีลูกหนี้

ในกรณีที่มีการตัดหนี้สูญเป็นเพียงรายการทางบัญชี การลงรายการหนี้สูญได้รับคืน คือ

1. เดบิตตั้งบัญชีลูกหนี้ขึ้นมาใหม่ และเครดิตบัญชีค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญ เป็นการกลับรายการที่ลงไว้ในตอนที่ตัดจำหน่ายบัญชี

2. ลงบัญชีรับเงินสด และเครดิตบัญชีลูกหนี้

ดังนั้นถึงแม้ว่ากิจการได้มีการตัดจำหน่ายลูกหนี้เป็นหนี้สูญไปแล้ว อาจจะมีลูกหนี้บางรายนำเงินมาชำระคืนให้กับกิจการในภายหลังเรียกว่า “หนี้สูญได้รับคืน” ซึ่งถือเป็นรายได้อื่นๆ แสดงอยู่ในงบกำไรขาดทุน ซึ่งการบันทึกบัญชีหนี้สูญได้รับคืน จึงเป็นการบันทึกบัญชีต่อเนื่องจากการตัดจำหน่ายลูกหนี้เป็นหนี้สูญ ในการบันทึกบัญชีหนี้สูญได้รับคืนมานั้น ขึ้นอยู่กับว่า ณ วันที่ตัดจำหน่ายลูกหนี้เป็นหนี้สูญเป็นการตัดหนี้สูญตามเกณฑ์กฎหมายภาษีอากร หรือเป็นการตัดหนี้สูญเป็นเพียงรายการทางบัญชี สำหรับการบันทึกบัญชีหนี้สูญได้รับคืนตามเกณฑ์กฎหมายภาษีอากร จะบันทึกบัญชี โดยเดบิตลูกหนี้ และเครดิตหนี้สูญได้รับคืน พร้อมกับบันทึกรับเงินสดด้วยการเดบิตเงินสด และเครดิตลูกหนี้ ออกจากบัญชี ส่วนหนี้สูญได้รับคืนในกรณีที่เป็นการตัดหนี้สูญเป็นเพียงรายการทางบัญชีจะบันทึกกลับรายการตอนที่ตัดจำหน่ายเป็นหนี้สูญโดยการเดบิตลูกหนี้ เครดิตค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญ พร้อมกับบันทึกรับเงินสดเช่นเดียวกับ

หนี้สูญได้รับคืนตามเกณฑ์กฎหมายภาษีอากร ส่วนจำนวนเงินที่บันทึกบัญชีจะเท่ากับจำนวนเงินที่ได้รับชำระคืนมาทั้ง 2 กรณี

เอกสารอ้างอิง

1. ชลลดา เหมะจุลิน, นฤมล ชินวงศ์ และยุทธนา จันทร์ปิตุ. (2561). ปัญหาในการจัดทำบัญชีวิสาหกิจชุมชนของกลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์สินค้า OTOP ประเภทจักสาน ในจังหวัดอุดรธานี. วารสารวิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน), 51.
2. ปัญญา อิศระวรวานิช และ สุนิรัตน์ วุฒิจินดานนท์. (2559). การบัญชีชั้นกลาง 1. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : หจก.สำนักพิมพ์พิสิคส์เซ็นเตอร์
3. ปิติพัฒน์ ฉัตรอัครพัฒน์. (2549). การบัญชีชั้นกลาง 1. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จามจุรีโปรดักส์
4. เขียวรักษ์ (รัตนเพียรธัมมะ) สุขวิบูลย์. (2559). การบัญชีชั้นกลาง 1. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : หจก.ทีพีเอ็น เพรส
5. สภาวิชาชีพบัญชีในพระบรมราชูปถัมภ์. (2549). มาตรฐานการบัญชี ฉบับที่ 101 (ปรับปรุง 2549) เรื่อง หนี้สงสัยจะสูญและหนี้สูญ